

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th January, 2024

ISSN: 2835-396X

Website: econferenceseries.com

MILLIY MADANIY MAKONDA AXLOQIY ONGGA TA' SIR QILUVCHI OMILLAR

Sunatov Dilshod Hoshimovich,
falsafa fanlari bo' yicha falsafa doktori (PhD)

Annotatsiya

Mazkur maqolada, milliy madaniy makonda axloqiy ongga ta' sir qiluvchi ba' zi omillar ilmiy jihatdan atroflicha tahlil qilinib, ta' lim, maorif, din hamda internet texnologiyalari madaniy makon shakllanishining zaruriy determinantlari ekanligi, shuningdek axloqiy ongga ta' sir ko' rsatish xususiyatlari falsafiy rakursda aniqlangan.

Tayanch so' zlar: madaniy makon, ilm-fan, ta' lim va tarbiya, maorif, jadid ma' rifatparvarlari, Behbudiyning “ padarkush” romani, oliy ta' lim tizimining 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi, axloq, axloqiy bilimlar, axloqiy ong, axborot maydoni, axborot-kommunikatsiya maydoni kompyuter texnologiyalari, internet, virtual muloqot, globallashuv, din, islom dini, islomiy qadriyatlar.

Milliy madaniy makonning ajralmas qismlaridan biri bu ta' lim va maorif sohasi sanaladi. Zero jamiyat axloqiy ongiga ijobiy ta' sir qiluvchi omillardandir. Shu bois yurt taraqqiyoti uchun doimo bilim va ma' rifatga tayanilgan. Xalqning aqliy salohiyati boyishi uchun bevosita bilimlarning o' rni beqiyos bo' lsa, maorif – yurt farovonligini ta' minlashda asosiy kuch. U insonlarning yaratuvchanlik qobiliyatini shakllanishiga, ishlab chiqarish texnologiyalarini takomillashishi va rivojlanishiga, shu bilan birga madaniy munosabatlarning chuqurlashuviga imkon bermoqda. Shuning uchun ham ta' lim tizimini isloh qilish, kelajak avlod uchun sifatli va foydali ta' limni joriy qilish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Ilm-fan, har davrda ham mamlakat rivojlanishi va taraqqiy etishi uchun muhim vosita sanalgan. Millat ravnaqi, yurt farovonligi, Vatan taraqqiyoti uchun o' z bilimi, salohiyatini har bir shaxs safarbar qilishi kerak. Bu esa o' sha yurtning madaniyati va ijtimoiy hayotining taraqqiy etishiga imkon yaratadi. Ta' limsiz inson, uning qobiliyatlari va ijodiy kuchlari o' sishi mumkin emas, zero, ta' lim (fan bilan bir qatorda yoki u bilan birga) rivojlanishning muhim resursiga aylanadi.¹

¹ Мухамедова З. Таълим фалсафаси. – Тошкент: ТошМИ, 2004. – Б.14-15.

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th January, 2024

ISSN: 2835-396X

Website: econferenceseries.com

Hozirgi vaqtda rivojlangan mamlakatlarda ta'lim – bir tomondan, jamiyatning asosiy ishlab chiqaruvchi kuchi, boshqa tomondan esa dunyoqarashni shakllantirish manbai, jamiyatning madaniyatlilik darajasining yuqori ko'rsatkichi hisoblanadi. Chunki mamlakat qudrati, avvalo, ta'lim tizimi bilan belgilanadi. XXI asr dunyo ta'lim tizimida barqaror taraqqiyotni ta'minlab beruvchi asosiy omillar e'tirof etildi va 2030 yilgacha belgilab berilgan xalqaro ta'lim konsepsiyasida "sifatli ta'lim olish va ijodiy qobiliyatni rag'batlantirish"² dolzarb vazifa sifatida belgilandi. Ta'lim makoni talabaga yo'l tanlash erkinligini berish orqali umumiy normativ talablar bilan ta'limga oid individual ehtiyojlar o'rtasidagi ziddiyatni yechish imkoniyatini beradi. Dunyoda ta'lim mamlakatning iqtisodiy barqarorligi omili, insonning ma'naviy kamoloti, shaxslararo munosabatlarda tenglik, bilim va e'tiqod uyg'unligini ta'minlash vositasi sifatida muhim ahamiyat kasb etmoqda. Yagona ta'lim makonini yaratish, dunyoda tinchlikni qaror toptirish omili ekanligi ayon bo'lmoqda. Yusuf Xos Xojib "Olamga odam tushgandan buyon (ya'ni odam yaratilgandan buyon) zakovatlilar ezgu siyosat yuritib keladilar. Qaysi davrda bo'lmasin, bilimlilarga buyukroq o'rin nasib bo'lib keldi"³, – deydi.

Jadid ma'rifatparvarlarimiz ham bilim, ma'rifatni jaholatga qarshi eng muhim vosita sifatida qarashganini ta'kidlash lozim. Behbudiy "Padarkush" romani orqali bilimsizlik yovuzlikka, jaholatga yo'l ochishini ta'kidlaydi.⁴ Axloqiy bilimlar yoshlar madaniy faoliyatning asosi bo'lishi lozim. Madaniy makonni shakllantirish va yuksaltirishda muhim sanalgan bilim axloqqa ijobiy ta'sir etuvchi eng muhim omillarda biri hisoblanadi. Shuning uchun buyuk mutafakkirlarimiz ta'lim va tarbiyani uzviylikda olib borish lozimligini uqtirishgan. Demak, ta'lim sohasida innovatsiyon texnologiyalarni joriy etib, yoshlarni puxta bilim egallashiga imkoniyatlarni oshirish, jamiyatning kadrlarga bo'lgan ehtiyojini zamonga mos, yetuk va raqobatbardosh mutaxassislarni bugungi kun talabi asosida ishlab chiqarish hamda yangi O'zbekistonga o'z hissasini qo'sha oladigan, yuksak ma'naviyatli, go'zal axloqli xislatlarga ega bilimli yoshlarni tarbiyalab, voyaga yetkazish, eng

² Incheon declaration/Education **2030**: Towards inclusive and equitable quality education and lifelong learning for all (World Education Forum, **19-22-may 2015**, Incheon, Republic of Korea).

³ Юсуф Хос Хожиб .Кутадғу билиг. – Тошкент: Фан, 1971. – Б. 95.

⁴ Махмудхўжа Бехбудий. Падаркуш . – Тошкент: Маънавият, 1996. – Б. 114.

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th January, 2024

ISSN: 2835-396X

Website: econferenceseries.com

muhim vazifalardan bo‘lishi darkor. Shuningdek, yangi bosqichga ko‘tarilishda inson omili muhim o‘rin egallashiga e‘tibor qaratish lozim.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev “Biz maktabgacha ta’lim, o‘rta maktab va oliy ta’lim tizimi hamda ilmiy-madaniy muassasalarni bo‘lg‘usi Renessansning to‘rt uzviy xalqasi, deb bilamiz. Bog‘cha tarbiyachisi, maktab muallimi, professor-o‘qituvchilar va ilmiy-ijodiy ziyolilarimizni esa yangi Uyg‘onish davrining to‘rt tayanch ustuni, deb hisblaymiz”⁵, – deb ta’kidlab o‘tadi. “O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim tizimining 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi Farmon, “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun shak-shubhasiz, sohaning zamonaviy taraqqiy etishi uchun yangi qadamlarni tashlashga yordam beradi. Ushbu qonun va farmonlar doirasida o‘qitish tizmining yangi usullari amaliyotga joriy qilindi. Xususan, “online” (masofaviy), sirdan turib ta’lim olish, fakultativ va xorijiy ta’lim bilan qo‘shma hamkorlikda ta’lim olish turlari tashkil etildi. Bundan tashqari, kasb o‘rgatuvchi o‘quv markazlar faoliyati ish boshladi. Oliy ta’lim tizimiga yoshlarni qamrab olish imkoniyatlari ko‘paytirilib, ularni talabalikka qabul qilishning adolatli va shaffof usuli yo‘lga qo‘yildi. Shu bilan birga ta’lim beruvchilarga zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida o‘qitishga keng sharoitlar yaratildi. Ularning maoshlari oshirilib, yillik ustamalar to‘lash tizimi joriy etildi.

Axloqiy ongga ta’sir qiluvchi omillardan yana bir muhim sanalgani axborot maydoni, xususan internet texnologiyalarini ta’kidlash o‘rinlidir. Bugun insoniyat strategik taraqqiyot yo‘nalishini belgilab beruvchi hamda muayyan makon va zamonga tobe bo‘lmagan yagona axborot makoni sifatida yuzaga kelayotgan informatsion asrga qadam qo‘ydi. Texnika taraqqiyoti insonlar hayotiga internetni olib kirdi va yer yuzidagi odamlarning barchasini informatsion aloqa almashinishini ta’minladi. Texnika olamidagi inqilob, komyuterlashgan texnologiyalarning ommalshib borishi, internetni tobora taraqqiy etishiga sabab bo‘ldi. Bu esa yangi virtual madaniy makonni va yangi axborot maydonini vjudga keltirdi. Axborot maydoni madaniy makonning tarkibiy qismi va uning axloqiy ongga ta’siri tobora kuchayib bormoqda. Ammo, bugun u madaniy makonning o‘ziga xos ko‘rinishi sifatida alohida tadqiqotni talab etadi. Virtual borliq tushunchasi nisbatan yaqinda

⁵ <https://president.uz/uz/lists/view/3864> // Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2020 йил 30 сентябрда Тошкентда бўлиб ўтган Ўқитувчи ва мураббийлар кунига бағишланган тантанали маросимдаги нуткидан.

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th January, 2024

ISSN: 2835-396X

Website: econferenceseries.com

ilmiy leksikaga va kundalik hayotga kirib keldi. Uning bir nechta ma' nolar kasb etishini izohlab o' tamiz:

birinchidan, axborot bilan bog' liq faoliyatlarning maxsus sohasi;

ikkinchidan, bilish chegarasining kengayishi va informatsiyalarning ko' payishi;

uchinchidan, turli vaziyatlarni modellashtirish asosida muammolarni oson bartaraf etish usuli;

to' rtinchidan, davlatlar hamda shaxslararo aloqa vositasi va madaniyatlar o' rtasidagi muloqot negizida jahon madaniy makoniga qo' shilish usuli. Virtual borliqning barcha bu va boshqa jihatlari maxsus tadqiqot mavzusi bo' lishi mumkin. Kibermakon – bu axborot texnologiyalarini tavsiflovchi yangi atama. U boy madaniy merosni kompyuter texnologiyalari va internet orqali dunyoga ko' rsatishda xizmat qiladigan vositalarni o' zida mujassamlashtiradi. Kibermakonda doimo yangi ijtimoiy guruhlar va yangi hududlar kengayib boradi. Bu jarayonlar insonlarning bilim darajasi va ijodiy qobiliyatlarini oshirishga imkoniyat yaratadi. Axborot oqimlarining kuchi madaniy aloqalarni rivojlantirishni rag' batlantiradi, ommaviy auditoriya bilan haqiqiy muloqot qilish imkoniyatini ochadi va shu bilan birga o' ta individual muloqot holatini yaratadi. Biz axborot makonini axloqiy ongga ta' sir etuvchi omil ekanligiga e' tiborimizni qaratamiz. Shu boisdan ham har bir davlat o' zining samarali axborot siyosatini olib borishda informatsion vositalarga tayanadi. XXI asrni shartli ravishda axborot asri ham desak bo' ladi, chunki xalqlar, millatlar va davlatlar o' rtasidagi munosabatlarda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Har qanday voqea-hodisa axborot texnologiyalari tufayli bir zumda global voqega aylanmoqda. Globallashuv jarayonida axborot ham ijobiy, ham salbiy kuch sifatida namoyon bo' lmoqda. Bugungi kun axborot oqimining jadallashuvi sabab salbiy axborot xuruji kengayib borishi natijasida ijtimoiy-madaniy o' zgarishlar juda notekis tarzda namoyon bo' lmoqda. Madaniy ehtiyojlarni aniqlash, ularni qondirishning chora-tadbirlarini amalga oshirish imkoniyatlarini tavsiflash lozim. Bu esa, atrof-muhit va ijtimoiy tafakkur o' rtasidagi munosabatlarda o' z aksini topadi.

Globallashuv jarayoni to' g' risida o' z qarashlarini bayon qilayotgan nazariyotchi olimlar uning insoniyat uchun xavfli tomoni sifatida madaniyatlarning aralashib ketishini bot-bot tilga olishmoqda. Tadqiqotchi M.Sharipov, G' arb madaniyatining boshqa mintaqalarga tiqishtirish holatlari insoniy tamoyillarga zid ekanligini uqtiradi. “ G' arbning madaniy qadriyatlarini faol targ' ib qiluvchi demokratiya

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th January, 2024

ISSN: 2835-396X

Website: econferenceseries.com

mafkurasi uning kuchli ta' siri ostida bo'lgan mamlakatlarga G'arb ommaviy madaniyati namunalarini tarqatayotgan zamonaviy ommaviy axborot vositalaridir"⁶. Jahon hamjamiyati kishilarda informatsion madaniyatni rivojlantirish muammosiga jiddiy e'tibor qaratmoqda. Rivojlangan mamlakatlar tomonidan imzolangan Global axborot jamiyati xartiyasi tuzilganligi fikrimizning dalilidir.

Mamlakatimizda axborot sohasini jahon andozalariga moslashtirish hamda axborot xurujlarini oldini olish borasida keng qamrovli ishlar amalga oshirilmoqda. Demokratik islohotlar davrida mamlakatimizda 200 dan ortiq qonun hujjatlari ishlab chiqilgan va amaliyotga tatbiq etilib, 1500 dan ortiq ommaviy axborot vositalari faoliyat ko'rsatmoqda, internetdan foydalanuvchilar soni 22 milliondan oshdi. Bu borada O'zbekiston Respublikasi Prezidentining quyidagi fikrlari e'tiborga molik: "Bugun biz dunyodagi uzoq-yaqin davlatlar bilan hamkorlikni mustahkamlab, yurtimizdagi demokratik o'zgarishlarni yanada chuqurlashtirishga intilar ekanmiz, boshqa sohalar qatori ommaviy axborot vositalari faoliyati bo'yicha ham hali ko'p ish qilishimiz kerakligini yaxshi tushunamiz. Ommaviy axborot vositalari so'zda emas, amalda "to'rtinchi hokimiyat" darajasiga ko'tarilishi zarur. Bu – zamon talabi, islohotlarimiz talabi"⁷.

O'zbekiston Respublikasi "Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarni rivojlantirish vazirligi" ning Axborot xavfsizligi va jamoat tartibini ta'minlashga ko'maklashish markazi tashkil etilganligi internetdan foydalanuvchilarni axborot tahdidlaridan ogohlantirish imkonini bermoqda. Yoshlarning axloqiy ongini shakllanishida, axborot maydonining o'rni birlamchi vositalardan sanaladi. Informatsion madaniyatning evolyutsiyasida ma'rifiy muhit, mafkura, milliy va umuminsoniy qadriyatlar muhim rol o'ynaydi. Elektron muhit insonga internet tarmoqlari orqali nafaqat o'z milliy madaniyatini chuqur o'rganishga zamin yaratmoqda, balki bu madaniyat chegarasidan chiqishiga ham olib kelmoqda. Shu bilan birga, fan va texnikaning jadal rivojlanishi inson ma'naviy olamining rivojlanishiga, uning axloqiy ideallari saqlanishiga to'liq kafolat bera olmasligi sababli, shaxs identikligi (aniqlash) masalasi jiddiy muammoga aylanmoqda, desak yanglishmagan bo'lamiz.

⁶ Шарипов М.Р. Глобализация и кризисы мировой цивилизации // Власть. 2010. № 6. – С. 120.

⁷ Мирзиёев Ш.М. Халқимизнинг розилиги бизнинг фаолиятимизга берилган энг олий баҳодир. 2 жилд. –Т.: Ўзбекистон, 2018. –Б. 485-486.

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th January, 2024

ISSN: 2835-396X

Website: econferenceseries.com

Hozirgi davrda axborot-kommunikatsiya maydoni turli darajadagi madaniyat unsurlari bilan har qachongidan ham ko' proq to' yinganligini kuzatishimiz mumkin. Chunki, aynan axborotlashgan jamiyatda har bir insonning shaxsiy hayotiga, uning axborot-kompyuter muhitidagi mavqeiga ta' sir ko' rsatadigan deyarli cheksiz imkoniyatlar paydo bo' lmoqda. Bunday cheksiz imkoniyatlar insonning tub mohiyatini salbiy tomonga o' zgartirib yuborishi mumkin.

Inson ijtimoiy subyekt sifatida uning informatsion madaniyati integrativ xususiyatga ega. Va bu xusuiyat turli ijtimoiy toifa yoki guruhga, dinga yoki dunyoqarashga maqsad va intilishlarga ega bo' lgan kishilarni yagona ezgu maqsad yo' lida jiplashtirishga, tolerantlik xususiyatlarini tarbiyalashga qaratilgan bo' ladi. Integrativ funksiya jamiyatni rivojlantirishga muhim yangiliklar qo' sha olish xususiyati shu sohadagi barcha bosqichlarda yakka shaxs taqdiridan tortib jahon hamjamiyati rivojiga, istiqboliga yangiliklar kiritish maqsadida ijtimoiy, iqtisodiy muammolarni ilmiy asosda hal etish yo' llarini izlab topishga qaratilganligi ta' kidlangan.

Bu borada O' zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 19-fevraldagi "Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalari sohasini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to' g' risida" gi PF-5349-sonli Farmoni, 2018-yil 19-fevraldagi "O' zbekiston Respublikasi Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligi faoliyatini tashkil etish tog' risida" gi PQ-3549-son qarori, shuningdek qator unversitetlarning o' quv jarayoniga ta' limning kredit tizimini joriy qilish orqali jahonning 1000 ta nufuzli universitetlari qatoriga kirishini ta' minlash maqsadidagi qarori ham muhim ahamiyatga egadir.

Kompyuter texnologiyalari ta' sirida fan inqilobi va axborotlashuv sabab o' qish, o' qitish ishlarining samaradorligi yanada oshirilib, jamiyatdagi ijtimoiy intellekt o' ziga hos tarzda rivojlanib bormoqda.

Islohotlar natijasida sun' iy intellekt sifatida e' tirof etilayotgan kompyuter texnologiyalari, kishilarning ma' naviy-madaniy intellektuallik darajasini yuksaltiruvchi asosiy vosita sifatida namoyon bo' lmoqda. Shuni nazarda tutgan holda hozirda internet, multimediya, kosmonavtika, ommaviy axborot vositalari, uyali telefon, radio va sun' iy yo' ldosh aloqasiga asoslangan axborot tizimini rivojlantirishga alohida e' tibor berilmoqda.

Axborotlashgan dunyoda mislsiz ilmiy kashfiyotlar, ulkan texnikaviy imkoniyatlar, universal texnologiyalar, axborot tarqatishning globallashuvi jarayoni kuchaymoqda. Bu ijobiy holat bo' lib, uning natijasida odamlarning tasavvur

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th January, 2024

ISSN: 2835-396X

Website: econferenceseries.com

dunyosi, ong va tafakkuri o‘ zgaradi. Xo‘ sh yoshlarda kommunitiya madaniy makonida o‘ zini tutishining axloqiy qoidalari nimalardan iborat. Real hayot bilan virtual hayotdagi axloqiy qoidalar bir-biriga to‘ g‘ ri keladimi, degan savol tug‘ ilish tabiiy hol.

Birinchidan, yosh avlodning ma‘ lum qismida an‘ anaviy qadriyatdan, axloq-odobdan uzoqlashish holatlarini vujudga keltiradi.

Ikkinchidan, yuzma-yuz munosabatda bo‘ lmaslik erkinlikni yuzaga keltiradi. Virtual muloqot paytida insonda fenomenal axloqiy erkinlik paydo bo‘ ladi va u bevosita jamiyatdagi axloqiy meyorlarni inkor etadi.

Uchinchidan, so‘ zlashuvda jargon (so‘ zlarni buzib gapirish), vulgarizm (fahsh, so‘ kinish, haqoratli so‘ zlar) va varvarizm (boshqa tillardagi so‘ zlardan qo‘ pol foydalanish)dan erkin foydalanilishi va bu bevosita milliy tilning buzilishiga olib kelishi orqali aks etmoqda.

To‘ rtinchidan, globallashuv jarayoni texnikadan foydalanish madaniyatini taqozo etmoqdaki, bu aynan axloqiy madaniyatga tegishlidir. Ba‘ zan inson texnikaning egasi emas quliga aylanib qolayotgani, undan o‘ z ehtiyoj doirasida qo‘ lllamasligi, boylik orttirish manbai, o‘ z yovuz maqsadlariga erishish vositasiga aylantirib borayotganligi hech kimga sir emas.

Beshinchidan, muomala va nutq madaniyati masalan, internet kabi virtual muloqot vositasida yoshlarning o‘ zaro yozishmalarini o‘ qiganda ularda nutq madaniyatining pastligi, yoki telefonda bemalol oilaviy muammolarni ommaga eshittirib baqirib gapirayotganlarni uchratish bugun tabiiy holga aylanmoqda. Internet orqali turli bo‘ htonlarning tarqatilishi, inson obro‘ -e‘ tiboriga, ayniqsa yoshlarning axloqiy ongiga, ma‘ naviy olamiga katta zarar yetkazmoqda. Bunday xavf-xatarlarni oldini olish bugungi kunda muhim ahamiyat kasb etib bormoqda.

Respublikamiz aholisining qariyb 35 foizini 16 yoshgacha bo‘ lgan bolalar, 60 foizdan ziyodini 30 yoshgacha bo‘ lgan yoshlar tashkil etadi. Yosh avlodimizni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash, ularni umumbashariy qadriyatlarga sodiq farzand qilib o‘ stirish, jahonda bo‘ layotgan ijtimoiy-siyosiy jarayonlarni chuqur anglashi va atrofida bo‘ layotgan voqea-hodisalarga o‘ zini dahldor sezishi, o‘ z mustaqil fikrlarining bo‘ lishi, axloqiy amliyatning axloqiy ongda shakllanishi orqali ro‘ y beradi. Bu esa axloqiy-ma‘ naviy ishlarimizning asosiy natijasi bo‘ lishi darkor.

Madaniy makonda axloqiy ongga ta‘ sir ko‘ rsatuvchi muhim omil sifatida dinni ko‘ rsatish mumkin. Axloqiy ong islom dinining falsafiy negizlarida an‘ ana, urf-odatni inson takomilidagi o‘ rni va roliga muhim ahamiyat berilganligini ham

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th January, 2024

ISSN: 2835-396X

Website: econferenceseries.com

alohida e' tiborga olish zarur. Islom dini mazmunining markaziy g'oyasini jamiyat hayoti va shaxsiy hayotdagi barcha muammolarni hal etish uchun inson o'zi ruhan, vijdonan pok, iymonli, e' tiqodli, halol bo'lishi kerakligi tashkil etadi. Ma'naviy-axloqiy kamolotga bo'lgan ehtiyojning bir ko'rinishi – bu jamiyatning dinga bo'lgan ehtiyojidir. Agar xalqning mana shu ehtiyoji qondirilmagan ekan, jamiyat ma'naviy-axloqiy jihatdan qashshoq bo'lib qoladi.

Dinga nisbatan shakllangan yangicha munosabat tufayli mustaqil O'zbekistonda xalqni ma'naviy-axloqiy va ma'rifiy jihatdan yuksaltirish bilan bog'liq ezgu ishlarni amalga oshirishda islom dinining imkoniyatlaridan keng foydalanilmoqda. Chunki islom dini asrlar davomida odamlarni ulug' maqsadlar sari birlashishga, milliy, irqiy kamsitishlarga yo'l qo'ymaslikka, mehnatsevarlikka, mehr-oqibatlikka chorlab kelgan. Mustaqilligimizni mustahkamlash, yurtimizda tinchlik, osoyishtalik, ahillikni ta'minlashda islom dinining ahamiyati kattadir.

Islom dinida turmush madaniyati, insonlar o'rtasidagi ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarda hamisha adolat, insof, halollik, bag'rikenglik, insonparvarlik bo'lishi talab etilganligini ta'kidlash lozim. Bu haqida Qur'oni Karim va Hadisi shariflarda ta'kidlab o'tilgan.⁸ Ammo mustamlakachilik davrlarda islom dinining yuqorida sanab o'tilgan inson ma'naviy-axloqiy kamolotidagi ijobiy ahamiyati nafaqat unutib qo'yildi, balki ular jamiyat hayotiga, inson turmush tarziga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi aqidalar sifatida qoralanib, ularga qarshi keskin kurashlar olib borildi. Qur'oni Karim, Hadislar va shariat hukmlarida olg'a surilgan ma'naviy-axloqiy kamolot mezonlarini bilmaslik, ularni bilishga yo'l bermaslik oqibatida jamiyat ma'naviy ongida bo'shliq hosil qilib, madaniy makon yuksalishiga to'sqinlik qildi.

Buyuk muhaddislarimiz merosida, tasavvuf ta'limotida madaniy makonda e' tiqod va axloq, ilm va ma'rifat masalasiga katta e'tibor qaratiladi. Shu orqali odamlarni yaxshilikka, savob ishlar qilishga davat etiladi.

Jamiyatda turli faoliyat bilan shug'ullanuvchi subyektlarning ijtimoiy-madaniy harakatlar ko'lamini nihoyatta kattaligi, shu jamiyat madaniy makonining murakkab tizimdan iboratligini anglatadi. Axloqiy omillar ham shu tizimni harakatga keltiruvchi vosita sifatida namoyon bo'ladi va madaniy makonni boyitib boraveradi. Shu munosabat bilan axloqiy omillar umumiy ijtimoiy, sinfiy, hududiy, shaxsiy, jamoaviy, oilaviy va hokazolar orqali namoyon bo'ladi.

⁸ Куръони Карим. (таржима ва изоҳлар муаллифи Алоуддин Мансур) – Тошкент: Чўлпон, 2001. – Б. 561.

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th January, 2024

ISSN: 2835-396X

Website: econferenceseries.com

Axloqiy omillarning o‘ziga xos xususiyatlarini ko‘rsatib berish, jamiyatning madaniy taraqqiy etishiga ularning ijobiy ta‘sir etish doirasi va ko‘lamini aniqlash va tahlil qilish muhimdir. Masalan, shaxsiy darajada axloqiy omil shaxsning muayyan faoliyat yoki muayyan harakatlarga axloqiy moyilligi sifatida namoyon bo‘lishi mumkin bo‘lsa, oilada u oilaviy odat, ota-onalarning vakolati sifatida, jamoada xodimlarning birligi, boshqaruvchining hokimiyati, jamoaviy birlik sifatida yuzaga chiqadi. Ijtimoiy pog‘onada axloqiy omillar biror bir hudud bilan: qishloq, tuman, yoki shahar – umuman o‘sha hududning yashash tarzi shaklini olish mumkin. Sotsial pog‘onadagi axloqiy omil jamiyatdagi yetakchi aktorlar(individual yoki jamoaviy)ning axloqiy meyorlari va axloqiy boshqaruvida(adolat ustun bo‘ladi) namoyon bo‘lishi mumkin. Bu kasbning nufuzi, idoraviy hamjihatlik, kasb sha‘ni va g‘urur va boshqalar. Shu boisdan axloqning ikki darajasi ham madaniy makonda muhim ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar

1. Мухамедова З. Таълим фалсафаси. – Тошкент: ТошМИ, 2004. – Б.14-15.
2. Inncheon declaration/Education 2030: Towards inclusive and equitable quality education and lifelong learning for all (Word Education Forum, 19-22-may 2015, Incheon, Republic of Korea).
3. Юсуф Хос Ҳожиб .Қутадғу билиг. – Тошкент: Фан, 1971. – Б. 95.
4. Маҳмудхўжа Беҳбудий. Падаркуш . – Тошкент: Маънавият, 1996. – Б. 114.
5. <https://president.uz/uz/lists/view/3864> // Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2020 йил 30 сентябрда Тошкентда бўлиб ўтган Ўқитувчи ва мураббийлар кунига бағишланган тантанали маросимдаги нутқидан.
6. Шарипов М.Р. Глобализация и кризисы мировой цивилизации // Власть. 2010. № 6. – С. 120.
7. Мирзиёев Ш.М. Халқимизнинг розилиги бизнинг фаолиятимизга берилган энг олий баҳодир. 2 жилд. –Т.: Ўзбекистон, 2018. –Б. 485-486.
8. Қуръони Карим. (таржима ва изоҳлар муаллифи Алоуддин Мансур) – Тошкент: Чўлпон, 2001. – Б. 561.

